

Літаратура

1. *Бялькевіч І.* Краёвы слоўнік усходняй Магілёўшчыны. Мн., 1970.
2. *Зайкоўскі Э., Тычка Г.* Старадаўняя беларуская кухня. Мн., 1995.
3. *Сперанскі М.* Из истории отреченных книг. Т. 4. СПб., 1908.
4. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы. Т. 1: А–В. Мн., 1977.
5. Украінско-російскі слоўнік. Київ, 1976.
6. *Фасмер М.* Этимологический словарь русского языка: В 4 т. М., 1996.
7. Энциклопедия беларускай кухні. Мн., 2008.
8. Этымалагічны слоўнік беларускай мовы. Т. 4: К–Каята. Мн., 1988.

РЫТАРЫЧНЫ ПАРТРЭТ ІСУСА ХРЫСТА (НА МАТЭРЫЯЛЕ ЕВАНГЕЛЛЯ ПАВОДЛЕ МАЦВЕЯ)

Н. В. Мужыла

Згодна са «Слоўнікам лінгвістычных тэрмінаў», маўленчы (або рытарычны) партрэт уяўляе сабой апісанне асаблівых для кожнай дзейнай асобы слоў і выразаў як сродкаў мастацкай выразнасці [8, с. 364]. Ідэя маўленчага партрэта ўпершыню была высунута ў працах савецкага лінгвіста М. В. Панова [6] і пазней рэалізавана ў шматлікіх сацыялінгвістычных даследаваннях. Так, у працы Л. П. Крысіна [3] аналізуюцца манера маўлення і маўленчыя паводзіны сучаснай рускай інтэлігенцыі, М. В. Кітайгородская і Н. Н. Разанава [2] склалі «Рускі маўленчы партрэт», у даследаванні С. У. Леорды [5] вывучаецца моўны партрэт сучаснага студэнта. Рытарычны партрэт апісвае індывідуальныя рысы моўцы і таму дазваляе вывучаць мову і маўленне ў асобасным аспекце; з іншага боку, такі падыход дазваляе ўбачыць тыповыя рысы пэўнай сацыяльнай групы.

Разгледзім прамовы Ісуса, прадстаўленыя ў грэчаскім арыгінале Евангелля паводле Мацвея [10], звяртаючы ўвагу на найбольш характэрныя рысы яго маўлення. Адною з такіх яркіх рыс з'яўляецца паралелізм. Біблейскі паралелізм, паводле А. Дзясніцкага, разумеецца як характэрны прыём арганізацыі тэксту, які праяўляецца на ўсіх узроўнях, ад фанетычнага да макрапазіцыі, пры якім аднаўзроўневыя элементы тэксту размяшчаюцца тоесна адзін аднаму [1, с. 128]. Пры паралелізме назіраецца размяшчэнне тоесных па граматычнай і семантычнай структуры элементаў мовы, у выніку чаго падкрэсліваюцца парадыхматычныя адносіны паміж супастаўленымі элементамі тэксту. Прыкладам могуць быць усім вядомыя радкі: *Τῷ ἀποῦντί σε δός, καί τόν θέλοντα ἀπό σοῦ δαΐσασθαι μή ἀποστραφῆς (5:42).* – Таму, хто просіць у цябе, дай і ад таго, хто хоча пазычыць у цябе, не адварочвайся.

У дадзеным прыкладзе мы бачым размяшчэнне ў абодвух частках сказа тоесных па граматычнай структуры слоў: *δός і μή ἀποστραφῆς,*

прычым у другой частцы сказа як бы пераказваецца думка першай часткі. Не менш яркаватым прыкладам паралелізму з'яўляецца наступнае выказванне: *Ἀπεῖτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν· ζητεῖτε, καὶ εὕρήσετε· κρούετε, καὶ ἀνοίγησεται ὑμῖν. Πᾶς γὰρ ὁ ἀκῶν λαμβάνει καὶ ὁ ζητῶν εὕρισκει καὶ τῶ κρούοντι ἀνοίγησεται (7:7, 8).* – *Прасіце, і вам будзе дадзена; шукайце, і знойдзеце; грукайце, і вам адчыняць. Бо ўсякі, хто просіць – атрымлівае, і хто шукае – знаходзіць, і таму, хто груквае – адчыняць.*

Часта ў прамовах Ісуса сустракаецца такая рытарычная фігура, калі ў прамове агучваецца ўяўнае выказванне або думкі іншых асоб, напрыклад аўдыторыі. Падобная з'ява разглядалася антычнымі рытарамі як фігура думкі пад назвай *sermocinatio* ('гутарка'). Пры дапамозе гэтай фігуры Ісус часта прыгадваў слухачам заповедзі са Старога Завету, агучваў магчымыя меркаванні слухачоў і такім чынам вёў уяўны дыялог з аўдыторыяй, заклікаючы да пераасэнсавання пачутага. Яркім прыкладам такога ўяўнага дыялогу з'яўляецца наступнае выказванне: *Τί δὲ βλέπεις τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ ἐν τῷ σῷ ὀφθαλμῷ δοκὸν οὐ κατανοεῖς; Ἦ πᾶς ἐρεῖς τῷ ἀδελφῷ σου, Ἄφες ἐκβάλω τὸ κάρφος ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου, καὶ ἴδου ἡ δοκὸς ἐν τῷ ὀφθαλμῷ σου;* (7:3, 4). – *Што ж ты глядзіш на парушынку ў воку брата твайго, а бервяна ў сваім воку не заўважаеш? Ці як скажаш брату твайму: «Дай, я выму парушынку з вока твайго», а вось у тваім воку бервяно?».*

Ужыванне такой стылістычнай фігуры, як лексічная анафара, можна заўважыць у маўленні Ісуса, пачынаючы з пятага раздзела Евангелля паводле Мацвея, або з Нагорнай казані. Лексічная анафара – гэта змацоўванне маўленчых адрэзкаў з дапамогай паўтору слова ці словазлучэння ў пачатку пазіцыі. Такія выразы, як *λέγω (γὰρ (δὲ)) ὑμῖν* – *бо кажу вам, ёшчэ δὲ λέγω ὑμῖν/σοι* – *я ж кажу вам/табе* з'яўляюцца анафарычнымі і сустракаюцца ў маўленні Ісуса пры зваротах да сваіх вучняў, простага люду, кніжнікаў і фарысеяў, калі ён хоча іх папярэдзіць пра грахі і небяспекі, якім яны найбольш падлягаюць, калі дае наказы і заклікае да нейкага дзеяння. Асобна варта адзначыць анафарычнае выказванне *ἀμὴν ἀμὴν (λέγω ὑμῖν)* – *сапраўды, сапраўды (кажу вам)*, паколькі яно 32 разы сустракаецца ў Евангеллі паводле Мацвея і з'яўляецца яркавай індывідуальнай характарыстыкай маўлення Хрыста. Усе евангелісты нават пакінулі гэтую арамейскую фразу нязменнай у грэчаскім тэксе евангелляў; у сучасных перакладах гэта акалічнасць амаль што незаўважаная.

Яшчэ адной адметнай рысай мовы Ісуса з'яўляецца ўжыванне алегорый і прыпавесцяў. Мэта алегорыі – адлюстраваць і падкрэсліць якую-небудзь найвышэйшую ісціну праз больш зразумелыя з'явы з жыццёвага ўжытку, сэнс вызначаецца ўмовамі месца і часу, і ўжытыя

фігуры ўтвараюць як бы заслону, праз якую прасвечвае сапраўдны вобраз. У Евангеллі паводле Мацвея сустракаецца 17 прыпавесцяў Ісуса. Самыя знакамітыя з іх – гэта прыпавесць пра блуднага сына, пра сейбіта, пра заблукаўшую авечку і г.д. З аднаго боку, прыпавесці Ісуса адрозніваюцца простымі і празрыстымі вобразамі, зразумелымі кожнаму жыхару Палесціны ў пачатку I ст. (пра сейбіта, пра гарчычнае зерне і г.д.). З іншага боку, прыпавесці, як і ўсякае іншасказанне, не давалі інфармацыю ў гатовым выглядзе і таму прымушалі слухача да актыўнага інтэлектуальнага пошуку. Сам Ісус так тлумачыў прычыну, па якой ён абіраў іншасказальную форму для сваіх казанняў: *...бо хто мае, таму будзе дадзена і памножыцца; а хто не мае, у таго аднімецца і тое, што мае. Для таго прыпавесцямі гавару ім, што яны бачачы не бачаць, і чуючы не чуюць, і не разумеюць* (13:10–13).

Маўленню Ісуса ўласціва афарыстычнасць, шматлікія яго фразы пазней сталі афарызмамі – выказваннямі ў сціслай форме, якія маюць абагульнена-ўніверсальнае значэнне. Асноўнымі фармальнымі паказчыкамі абагульненасці з’яўляюцца неканкрэтна-рэферэнтнае ўжыванне імён, дзеяслоў-выказнік у форме абсалютнага прэзенса, наяўнасць паказчыкаў усеагульнасці [7, с. 62]. У працэсе пазнання думкі суб’екта адштурхоўваюцца ад з’яў, якія ляжаць на паверхні, да сутнасці, схаванай за гэтымі з’явамі: *Οὕτως ἔσονται οἱ ἔσχατοι πρῶτοι καὶ οἱ πρῶτοι ἔσχατοι* (20:16). – *Так будуць апошнія першымі і першыя апошнімі.* Вядомым з’яўляецца наступнае афарыстычнае выказванне Ісуса, якое было сказана вучням фарысеяў і ірадыянам, калі тыя хацелі яго злавіць у словах: *Ἀπόδοτε οὖν τὰ Καίσαρος Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ* (22:21). – *Аздавайце, тое, што кесара, кесару, а тое, што Бога, – Богу.*

Яшчэ адной асаблівасцю маўлення Ісуса з’яўляецца ўжыванне рэлігійных эўфемізмаў. Са старажытных часоў габрэі імкнуліся лішні раз не вымаўляюць імя Бога ўслых, выконваючы загад: «Не ўжывай імя Пана Бога дарэмна». Габрэі часоў Новага Завету, напрыклад, часта замянялі слова «Бог» словам «нябёсы». Таму выраз *ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν* («царства нябёсаў») трэба разумець як сінонім паняцця «царства Бога»; абсалютна недапушчальна перакладаць гэты выраз як «царства нябеснае». Да шэрагу эўфемізмаў варта аднесці апісальнае выказванне *ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος* (5:48) – *Айцец ваш Нябесны*, а таксама граматычную канструкцыю *passivum divinum* – пасіўную канструкцыю без суб’екта дзеяння, якая ўжываецца, калі пад суб’ектам дзеяння маецца на ўвазе Бог, але з пашаны не называецца яго імя [9]. Яскравым прыкладам *passivum divinum* з’яўляецца наступнае выказванне: *Шчаслівыя тыя, што плачуць, бо яны будуць суцешаны* (5:4). У

сучасным перакладзе В. Кузнецовай [9] гэты суб'ект дзеяння прысутнічае: *Как счастливы те, что скорбят! Бог их утешит.*

Таксама трэба звярнуць увагу на наяўнасць у прамовах Ісуса вялікай колькасці рытарычных пытанняў. Толькі ў шостым і сёмым раздзелах Евангелля паводле Мацвея можна сустрэць па шэсць рытарычных пытанняў у кожным. Выкарыстанне такой колькасці гэтых фігур у прамовах Ісуса звязана перш за ўсё з асноўнай мэтай самога рытарычнага пытання: актывізаваць увагу слухачоў і ўзмацніць эмацыянальную рэакцыю. Рытарычным запытам напоўнены наступныя радкі з шостага раздзела: *Таму кажу вам: не турбуйцеся для души вашей, што вам есці і што піць, ні для цела вашага, у што апрапуцца. Ці ж душа не больш значыць за ежу, а цела за адзенне?* (6:25).

Такім чынам, можна зрабіць выснову, што ў прамовах Ісуса адлюстраваны як індывідуальныя асаблівасці, так і традыцыйныя рысы маўлення, характэрныя для таго часу і эпохі. У маўленні Ісуса знаходзяць сваё выражэнне шматлікія рытарычныя і стылістычныя фігуры, якія надаюць яго мове выразнасць, дапамагаюць лаканічна і вобразна адлюстраваць галоўныя рысы прадмета або выказвання, прыцягнуць і акцэнтаваць увагу слухачоў на галоўных момантах выказвання, даць аб'ектыўную ацэнку і бачанне рэчаіснасці.

Літаратура

1. Десницкий А. Поэтика библейского паралелизма // Серия «Современная библеистика». М., 2007.
2. Китайгородская М. В., Розанова Н. Н. Русский речевой портрет. Фонохрестоматия. М., 1995.
3. Крысин Л. П. Современный русский интеллигент: попытка речевого портрета // Русский язык в научном освещении. № 1. 2001. С. 90–106.
4. Кузнецова В. Н. Радостная Весть: Новый Завет в переводе с древнегреческого. Изд. 3-е, испр. и доп. М., 2007.
5. Леорда С. В. Речевой портрет современного студента: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. Саратов, 2006.
6. Панов М. В. История русского литературного произношения XVIII–XX вв. / Отв. ред. Д. Н. Шмелев; АН СССР: Ин-т рус. яз. М., 1990.
7. Прыстаўка Я. У. Лацінскі трактат Мацея Казіміра Сарбеўскага «Аб вастрынi і досціпе» (1619/1623 гг.) і яго месца ў гісторыi ведаў аб мове і камунікацыi. Мн., 2012.
8. Розенталь Д. Э., Теленкова М. А. Словарь-справочник лингвистических терминов. Пособие для учителей. Изд. 2-е, испр. и доп. М., 1976.
9. Smit P.-B. The passivum divinum: The Rise and Future Fall of an Imaginary Linguistic Phenomenon. Інтэрнэт-адрас: http://www.academia.edu/18076452/The_passivum_divinum_The_Rise_and_Future_Fall_of_an_Imaginary_Linguistic_Phenomenon.
10. The Greek New Testament. 4th Revised Edition / Ed. B. Aland [etc.]. Stuttgart, 1993.